

Tari Lujza

„SZÉLES AZ ISONZÓ VIZE...”

Az első világháború és a népzene kutatás

Poco rubato ♩ = c. 52-56

sz Széles az I - son zó vi ze, Ke - skeny a palló raj - ta.
 Ne menj á - tal kis an - gyalom, mert bő - e sél ró - lla.
 s Ne félj kedves kis an - gya lom, nem e sem a víz - be,
 In kább esek vélléd ba bám, mé - lyebb sze - lem - be.

T. f.

Elrabolta az Isonzó töllem a szeretőmet,
 Éjjel-nappal siratom a gyászos életémet.
 Sírva kérdek a haboktól merre fekszik mēghalva,
 Egy sem mondja, csak suttogja, lent van az Isonzóba.’

1973-ban Magyarvalkón gyűjtöttem a fenti népdalt, abban a kalotaszegi faluban, melyet a 19–20. század fordulóján a néprajzkutatók közül gyakran felkeresett Jankó János,¹ Bátky Zsigmond,² Vikár Béla, valamint Malonyay Dezső.³ 1900. már-

* A 2014. november 27-én a Zenetudományi Intézet Bartók Termében „A zene és a nagy háború” címmel megrendezett konferencián elhangzott előadás írott változata. A szerző az MTA BTK Zenetudományi Intézet kutatója.

1 Jankó János előbb egy-egy cikkben mutatta be kalotaszegi néprajzi kutatásainak eredményét, majd könyvet adott ki a tájegységről. Jankó János: *Kalotaszeg magyar népe*. Budapest: Athenaeum, 1892; repr. Budapest: Néprajzi Múzeum, 1993 /Series Historica Ethnographiae 6., sorozatszerk. Selmeczi Kovács Attila/. Jankó a könyv egy részletét felolvasta a Magyar Néprajzi Társaság 1891. szeptember 26-i ülésén, s ezt a részletet az alábbi megjegyzéssel adták közre: „Mutatvány Dr. Jankó János legközelebb megjelenendő ‘Kalotaszeg Magyar Népe’ című munkájából.” Jankó János: „Kalotaszegi babonák”. In: *Ethnographia*, 7. (1891)/2., 273–286.

2 Lásd Fejős Zoltán: „Bátky Zsigmond Kalotaszegen”. In: *Ethnographia*, 111. (2000), 177–212.

3 Malonyay számtalan helyen hivatkozik Magyarvalkóra és ottani református lelkész vendéglátóra, Mihályt Elekre és fiára, Ákosra. Malonyay Dezső: *A magyar nép művészete, I.: A kalotaszegi magyar nép művészete*. Budapest: Franklin Társulat, 1907, lásd pl. 39., 98., 156., 166.

cius óta, amikor Vikár Béla gyűjtött Magyarvalkón, népzene gyűjtés nem volt a faluban, pedig a szomszédos Magyargyerőmonostort Bartók 1910-es gyűjtése után többször felkeresték.⁴ A Magyarvalkón magnetofonra vett, I. világháborúra utaló szövegű népdalt az 1913-ban született Bálintné Péter Kata, ragadványnevén Strucuj Kata énekelte,⁵ akinek hatvanéves korára erősen megromlott a hallása. Nehezen is állt rá, hogy énekeljen, mert zavarta, hogy nem jól hallja magát. Szép előadásán azonban nem rontott ez a körülmény. Kitűnő belső hallásának köszönhetően intonációja és tempótartása egyaránt stílusos, a területet jellemző volt, s arra utalt, hogy korábban jó énekes lehetett. Daltudását még 2014 nyarán Magyarvalkón jártamkor is megemlegették, hangját hallva megkönnyezték, akik emlékeztek rá.⁶

Magyarvalkón „[a]z asszonyok plántálják tovább a ’dúdokat’ – így hívnak minden világi nótát az egyházi ’énekkel’ szemben – amiket hosszú téli estéken dúdolnak a kalákában, amikor künn a Fehérember [a kísértet] jár a ház előtt... Tudják a régi Monarchia idejéből való szomorú katonanótákat is, de már ismernek újabbakat, amiket napjainkban az ókirályságban, néha a Fekete-tenger partján... katonászkodó... bakák szomorkodtak régi minták után össze. Az embernek elfacsarodik a szíve, ha ilyeneket hall. A babiloni fogságban nem termettek ennél keservesebb dalok.” A fiatal Jékely Zoltán írta ezt *Ősi földön, ősi jussal. Egy kalotaszegi falu élete* című novellájában, mely 1930-as évekbeli magyarvalkói nyaralásainak emlékét őrzi.⁷ A Nagyenyeden született Jékely már budapesti egyetemistaként tért vissza Magyarvalkóra nyaralni református tiszteletesné nagynénjéhez, vissza a felejthetetlen szülőföldre, Erdélybe, ahonnan családja 1918 vége, a román megszállás után előbb Kolozsvárra, majd Budapestre költözött.

Nem az ő családjuk volt az egyetlen, mely elhagyni kényszerült szülőföldjét. A néprajzkutatóknak, a falu és a múlt iránt érdeklődőknek mindig helyet adó magyarvalkói papok (apa és fia)⁸ gyermekei is a jelenlegi határok közé kerültek; egyikük a kolozsvári egyetemmel jött Szegedre 1922-ben,⁹ mely nem az egyetlen áttelepülés volt az egyetemek történetében sem. Az 1735-ös alapítású selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola már 1919-ben áttelepült Sopronba. A főiskola felfelé ívelő pályáját az I. világháború törte ketté. Tanárainak egy részét és 580 tandíjmentesen, sőt támogatással tanuló hallgatójának négyötödét küldték front-

4 Olosz Katalin–Almás István: *Magyargyerőmonostori népköltészet*. Bukarest: Irodalmi Kiadó, 1969; Almás István: „Bartók után Magyargyerőmonostoron”. In: *Néprajzi Látóhatár*, VI. (1997), 483–493.

5 Magyarvalkó (Kolozs m., Valeni Ro) AP 8681a. Gyűjtötte Tari Lujza 1973. február 4., lejegyezte uő, MTA BTK Zenetudományi Intézet Népzenei Osztály.

6 2014. július 20-án a Magyarvalkói napokon (Kalotaszeg) a „Valkói irodalmi kert (Jékely Zoltán)” c. kiállítás megnyitása és egyéb programok közt az alábbi címmel tartottam előadást: *Vikár Béla nyomában Magyarvalkón – Tari Lujza 1973-as gyűjtése*. Előadásomat többek közt Bálint Kata által énekelt népdalokkal illusztráltam.

7 Orig. 1934–35. In: Jékely Zoltán: *Kalotaszegi elégia*. Szerk. Győri János, Budapest: Kortárs Kiadó, 2004, 43–53., ide: 49.

8 „Miháltz Elek”. In: Szinnyey József: *Magyar írók élete és munkái*, VIII. Budapest: Hornyánszky Viktor, 1902, 1271.; repr.: 1980–1981.

9 Miháltz István geológus professzor (1897–1967). Fivére, Miháltz Pál festőművész (1899–1988) 1918-ban kezdte meg tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán.

szolgálatra, akik közül számosan meghaltak vagy megsebesültek Európa harcterein. Másokat is ért trauma: Bartók Bélának például pozsonyi édesanyja ügyében a megvont magyar állampolgárság visszaállításáért kellett harcolnia.¹⁰

Minden területen hatalmas károkat okozott a háború, amely közvetve és közvetlenül a népzene kutatást is érintette. Köztudott, hogy a tudományág fejlődésének Thomas Edison fonográfjával (1877, a kereskedelemben 1888-tól) nagy lendületet adott a hangrögzítés lehetősége. Népzene „[e]lsőnek Fewkes gyűjtött fonográf-fal a passamaquoddy és zuni indiánok között (1889, lejegyezte és közzétette L. Gilman, 1891)”.¹¹ A fonográf európai útjának első állomása Berlin volt, ahol először 1893-ban, majd 1895-ben készítettek felvételeket. Jól ismert a fonográf magyarországi használatának története 1896-tól,¹² amit francia, orosz, osztrák és más népzene gyűjtések követték. Közben, nem kis részben a gyarmatosításokkal összefüggésben, kereskedelmi utazók, misszionáriusok, orvosok, földrajzi felfedezők egyre több Európán kívüli földrészen gyűjtik az őslakosok színhagyományos zenéit és hangszereit.¹³ Ezzel az időszakkal kapcsolatban igaz Rajeczky Benjamin azon megállapítása, hogy Nyugat-Európa a „figyelmét annyira a többi kontinensek felé irányította, hogy a múlt század [a 19. század] klasszikus nyugati népdalgyűjteményeinek új technikájú felvételekkel való kiegészítése több évtizedes, sokszor jóvátehetetlen halasztást szenvedett”.¹⁴ Az Európán kívüli földrészeken 1914-ig folytatott gyűjtések ugyanakkor nagyban hozzájárultak az összehasonlító népzene tudomány létrejöttéhez és módszereinek kialakításához.

Az I. világháború kitörése a távoli területekre is negatív hatással volt, már csak Japannak a háborúban való részvétele miatt is. Egyetlen példa: Pápua Új-Guineában a

10 Pávai István–Vikárius László (szerk.): *Bartók Béla élete levelei tükrében. Összegyűjtött digitális kiadás*. Budapest: MTA ZTI, Hagyományok Háza. PC CD-ROM, 2007. Lásd 1922. február 22., május 17., 1923. július 22., valamint Bartók közbenjárását Voit Irma állampolgársága ügyében: 1931. május 19.

11 Rajeczky Benjamin: „népzene kutatás”. In: *Magyar Néprajzi Lexikon*. Főszerk. Ortutay Gyula, Budapest: Akadémiai Kiadó, IV. köt., 1981, 34–36., ide: 34.; uő: „A magyar népzenei hanglemezek”. In: Ferenczi Ilona (szerk.): *Rajeczky Benjamin írásai*. Budapest: Zeneműkiadó, 1976, 334–338., ide: 334.; uő: „népzene tudomány, népzene kutatás”. In: *Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon*, II. Szerk. C. Dahlhaus és H. H. Eggebrecht, a magyar kiadást szerk. Boronkay Antal. Budapest: Zeneműkiadó, 1984, 621–622.

12 Uő: *A népzene kutatás története*. Budapest: OKK Módszertani Intézet, 1986 (Népzenei Füzetek), 20–21.; Olsvai Imre: „Mit köszönhet a magyar népzene tudomány és zeneművészet Vikár Bélának és Berze Nagy Jánosnak?”. In: *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*, 25. Pécs: Janus Pannonius Múzeum, 1981, 275–280.; Sebő Ferenc: „Mikor is volt 1896? Vikár Béla népdalgyűjteményének datálási problémái.” In: *Iskolakultúra*, 22 (1995), 35–41.

13 Bővebben Rajeczky: *népzene tudomány*; Ziegler, Susanne: „The Berlin Wax Cylinder Project. Recent Achievements and Aims”. In: *Music Archiving in the World. Papers presented at the Conference on the Occasion of the 100th Anniversary of Berlin Phonogramm-Archiv*. Ed. by Gabriele Berlin and Artur Simon, Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung, 2002, 163–172., ide: 167–168. Európán kívüli távoli földrészekre magyarok is eljutottak, kik közül elsőként említendő Xantus János, aki 1868–1870-ig a kelet-ázsiai expedíció tagjaként járt Ceylonban, Szingapúrban, Sziámban, Kínában, Japánban, Borneón és Jáva vidékén. E távoli tájokon olyan mennyiségű néprajzi anyagot gyűjtött (köztük hangszereket), amellyel hazatérése után a Nemzeti Múzeumban megvethette a hazai néprajzi gyűjtemény alapjait. Lásd Sándor István: „Xantus János”. In: *Magyar Néprajzi Lexikon*, Budapest: Akadémiai Kiadó, V. köt., 1982, 607.

14 Rajeczky: *népzene tudomány*, 621.

részben angol, részben német gyarmaton 1898–1904-ig angolok, 1904–14-ig németek, amerikaiak, olaszok, ausztrálok gyűjtöttek helyi zenét. Az egyik népcsoport körében 1908–10-ig, illetve 1912–14-ig 122 felvételt készített egy-egy német orvos.¹⁵ 1914-ben megszakadtak a gyűjtések, Németország el is veszítette gyarmatát. A munka 1920-ban folytatódott ugyan, komoly eredményt azonban az jelentett, amikor Róheim Géza 1928-ban elfogadta a bécsi egyetem Pszichológiai Intézetének felkérését az ausztrál helyi lakosság körében antropológiai és pszichológiai vizsgálatok végzésére, majd 1930. január 25-én Ausztráliát elhagyva az év végéig Új-Guinea délkeleti vidékén dolgozott.¹⁶ E gyűjtemény egyike azoknak, melyekről a helybeliek csak sok évtizeddel később, véletlenül szereztek tudomást.¹⁷ A gyűjtés addigra azért is felértékelődött, mert az adott népcsoport nyelve a 20. század végéig részben már kihalt.

Lássunk még néhány kiragadott európai példát!

Angliában az 1892-ben megalapított Folk Song Society életében Cecil Sharp 1903-as fellépésével 1913-ig a népzene gyűjtés aranykorszaka kezdődött. Az I. világháború teljes törést jelentett a szervezet életében, és általában az angol, skót és ír népzene kutatásában.¹⁸

Portugáliában a Zenei Konzervatórium 1902-es megalakulását követően sürgetik a fonográfus gyűjtések megindítását a helyszíni, kottás lejegyzések helyett, de a háború kitöréséig elhúzódó terv végül a háború befejezése után is terv marad, s majd csak 1940-től sikerül hazai erővel hangfelvételeket készíteni. Kivétel a lisszaboni városi folklórt képviselő fado, melyet külföldi lemezcégek már a 10-es években lemezzre vesznek.¹⁹

Lengyelországban például Roman Zawiliński etnográfus, a Krakkói Tudományos Akadémia Antropológiai Intézetének igazgatója és Juliusz Zborowski, a Zakopanei Néprajzi Múzeum igazgatója²⁰ kezdte meg 1904-től a fonográfus gyűjtést, Oscar Kolberg jelentős 19. századi alapozó munkája után. A nagy lendülettel megindult hangfelvételes gyűjtésekben részt vett többek között a Münchenben zenetu-

15 Don Niles: „The Contribution of the Berlin Phonogramm-Archiv to the Study of Papua New Guinea Musics”. In: *Music Archiving in the World. Papers presented at the Conference on the Occasion of the 100th Anniversary of Berlin Phonogramm-Archiv*. Ed. Gabriele Berlin and Artur Simon, Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung, 2002, 189–200., ide: 190.

16 Verebélyi Kincső: „On the 85th Anniversary of Géza Róheim the Hungarian Forerunner of Psychoanalytic Anthropology”. In: *Acta Ethnographica*, 26 (1977), 208–218., ide: 209.

17 Egy külföldi konferencián megemlítettem Róheim fonográffelvételeit Don Niles pápua új-guineai kollégának, az ICTM vezetőségi tagjának, akinek szívügye volt a régi felvételek összegyűjtése. Don Nilessel 2000 és 2002 között folytatott levelezésünk tanúsítja, hogy Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum igazgatója segítségével megkapták Róheim számukra nagy jelentőségű gyűjtését.

18 Vic Gammon: „One hundred years of the Folk-Song Society”. In: *Folk Song, Tradition, Revival and Re-Creation*. Ed. Ian Russel and David Atkinson, Aberdeen: The Elphinston Institute University of Aberdeen, 2004, 14–27., ide: 14., 17.

19 Salwa El-Shawan Castelo-Branco: „Portugal, II. Traditional music”. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Ed. Stanley Sadie, London: Macmillan, 2001, vol. 20., 200–201.

20 Piotr Dahlig: „Early Field Recordings in Poland (1904–1939) and their Relations to Phonogramm Archives in Vienna and Berlin”. In: *Music Archiving in the World. Papers presented at the Conference on the Occasion of the 100th Anniversary of Berlin Phonogramm-Archiv*. Ed. Gabriele Berlin and Artur Simon, Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung, 2002, 205–218., ide: 207.

dományból és német irodalomtudományból képesítést szerzett Adolf Chybiński. Ő már 1909-ben és 1910-ben nemzetközi konferencián érvelt a fonográf használata mellett a rutén Filaret Mihajlovics Kolessa dумы- (hősének-) közléseinek láttán,²¹ főleg pedig a bonyolult lengyel ritmikák és többszólamú zenék lejegyzési nehézségeinek ismeretében.²² Chybiński 1913–1914-ben kezdte meg a podhalei terület népzenejének feltárását,²³ amelyet a háború kitörése miatt csak júniusig folytathatott, a terület hangszeres népzenejéről írt munkáját pedig csak 1924-ben tudta megjelentetni.²⁴ Az I. világháborúban a legrégebbi anyagokat tartalmazó fonográfhengerek nagy része elpusztult. A két háború közt lázas munkával igyekeztek pótolni a veszteségeket, de a II. világháborúban, részben Varsó ostromakor további nagy, értékes anyagot tartalmazó gyűjtemények tűntek el vagy semmisültek meg.

Hasonló sorsra jutott a szomszédos litvánok gyűjteménye is. A komoly 20. század előtti kutatási előzményekkel rendelkező Litvániában 1910 és 1912 közt kezdtek fonográffal népdalokat gyűjteni, a fonográfhengerek nagy része azonban eltűnt az I., majd a II. világháború alatt.²⁵

Norvégiában 1912-ben használták először népzene gyűjtésre a fonográfot, Ludvig Mathias Lindemann 19. századi, illetve Olav Sande, Catharinus Elling és mások 1900 körül megkezdett vokális népdalgyűjtéseinek folytatásaként. Ole Mýrk Sandviknak köszönhetően így a vokális zene mellett a speciális norvég hegedűnek, a hardanger fiddle-nek is nagy figyelmet szentelhettek.²⁶ Ez a figyelem már annak a következménye, hogy a 20. század első évtizedében a hangszerkutatás itthon és Nyugat-Európában egyaránt erőteljes fejlődésnek indult.²⁷ Ennek a fejlődésnek egyik

---

21 Az ukrán népzene tudományt megalapozó Kolessa (1871–1947) először 1910–13 között, majd 1920–21-ben adott közre elemző tanulmányokkal hősénekeket. Megjegyzendő, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia népeinek szájhagyományos zenéjét az egyes országok szerint bemutatni kívánó, 1904-ben elindított „Das Volkslied in Österreich” program keretében Kolessa hatalmas gyűjtő-lejegyző munkát végzett a galíciai rutén területeken. A mintegy ezer dallam kiadásra előkészítésével 1914-re elkészült, de a háború kitörése miatt anyagából csak elméleti megállapításait adták ki 1916-ban. Lásd Irina Dovhal'uk: „Das Projekt 'Das Volkslied in Österreich' und Filaret Kolessa”. In: *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*. Red. Eva Maria Hois unter Mitarbeit von Michaela Brodl und Sepp Gmasz, 2004/2005, Bd. 53/54. Wien: Mille Tre Verlag, 134–151., ide: 137. Az osztrák kezdeményezésű, nagyszabásúnak indult programról lásd: *Das Volkslied in Österreich. Volkspoesie und Volksmusik der in Österreich lebenden Völker*. Hrg. K. K. Ministerium für Kultur und Unterricht, Wien 1918 – von Walter Deutsche und Eva Maria Hois bearbeitet und kommentiert Nachdruck des Jahres 1918. Corpus Musicae Popularis Austriacae, Sonderband, geleitet von Walter Deutsche, Gerlinde Haid, Ursula Hemetek und Eva Maria Hois im Auftrag des Österreichischen Volksliedwerkes, Wien: Böhlau, 2004.

22 Dahlig: i. m., 206.

23 Uott, 210.

24 Adolf Chybiński: *Instrumenty muzyczne ludu polskiego na Podhalu*. Poznań: Polska Akademia Nauk, 1924.

25 Nijolė Sluizinskienė: „Folk song in Lithuania. The early history, 1825–1940”. In: *Folk Song. Tradition, Revival and Re-Creation*. Ed. by Ian Russel and David Atkinson. Aberdeen: The Elphinston Institute University of Aberdeen, 2004, 53–57., ide: 55.

26 Reidar Sevøg: „Norway, II. Traditional Music”. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Ed. Stanley Sadie, John Tyrrell, London: Macmillan, 2001, Vol. 18., 59–60., ide: 60.

27 Tari Lujza: „Lajtha László hangszerkutatásai, mai tanulságokkal”. In: *Ethnographia*, 124. (2013), 4., 532–544., 534–536.; uő: *Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtése*. Dunaszerdahely: Csemadok Művelődési Intézete, 2011 (Gyurcsó István Alapítvány könyvek 52.), 9–19.

eredményeként 1913-ban jelent meg Curt Sachs *Reallexikon der Musikinstrumente* című könyve.²⁸ Ugyanabban az évben látott napvilágot Bartók Béla saját kutatásain alapuló, bihari román népzeneét bemutató kötete is.²⁹ Erről „az első tudományosan összegyűjtött román népzenei gyűjtemény”-ről Seprődi János írt ismertetést, mely 1914-ben jelent meg.³⁰ Szintén 1914-ben, a háború kitörésének évében Curt Sachs-nak a hangszerek rendszerezését segítő, Erich Moritz von Hornbostellel közös munkája jelent meg, melyet bár kísérleti rendszernek szántak, alapelveit tekintve a hangszerek osztályozásának máig legelterjedtebb és legalkalmasabb leírásává vált.³¹ 1913–14-ben készült és került kiadásra Giulio Fara *Su uno strumento musicale sardo* című, a launeddasról írt tanulmánya. Fara a háború alatt két másik, szárd hangszerekről szóló tanulmányt publikált: *Dello zuffolo pastorale in Sardegna* (1916), valamint *Il pifaro y tamorillo in Sardegna* (1916–17).³² Giulio Fara a háború alatt a lehetőségekhez képest egyéb témákon is aktívan dolgozott. Ekkoriban figyelt fel a népzene őselemeire, melyekről 1915-ben tanulmányt adott ki,³³ ő határozta meg az olasz népzene legfőbb dialektuskülönbségeit, s egyben mind jobban szembesült azzal, hogy mivel a helyszíni kottás feljegyzés nem ad kielégítő választ a népzene számos előadásbeli kérdésére, fonográf felvételek készítésére lenne szükség.

Bartók és Kodály a háború előtti évben már a rendszerezett anyag kiadásának tervével is elkészült. Alig egy évtized alatt „Vikár Béla kb. 1500 dallamnyi gyűjtését [...] (Lajtha László és Molnár Antal gyűjtését beleszámítva) kereken 8000-re növelték.”³⁴ A Néprajzi Társaság 1914. április 2-i éves közgyűlésén az előző év eredményeit összefoglaló Solymossy Sándor főtitkár ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Örömmel üdvözölhetjük Bartók Béla és Kodály Zoltán zeneprofesszorok beadványtervezetét egy ’új egyetemes népdal- és népzene gyűjtemény’ kiadása tárgyában, a mely a Kisfaludy-Társaság elé terjesztve, remélhető létesülésével egyik régi óhajunkat fogja teljesíteni.”³⁵ A *Magyar Népzene Tára* című 1913-as

28 Curt Sachs: *Real-Lexikon der Musikinstrumente*. Berlin: Bard; repr.: Hildesheim–New York, 1972. Sachs az előszóban (VII.) sürgeti a különböző idegen szavak átírásának egységesítését, különösen a kínai, maláj és más távoli nyelvek esetében, mert „minél hosszabb az uralom, annál nehezebb lesz a folytatás”.

29 Bartók Béla: *Cântece populare românești din Comitatul Bihor*. București: Socec, 1913.

30 In: *Seprődi János válogatott írásai és népzenei gyűjtése*. A bevezető tanulmányt írta Almási István, Benkő András, Lakatos István. A zenei írásokat Benkő András, a népzenei gyűjtést Almási István rendezte sajtó alá. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974, 253–255.

31 Curt Sachs – Erich Moritz von Hornbostel: „Systematik der Musikinstrumente. Ein Versuch”. *Zeitschrift für Ethnologie*, Bd. 46. (1914), Nr. 4–5., 553–590.

32 „’Recarsi su i posti ov’ essa nasce e vivere”’. Giulio Fara e gli studi di etnofonia in Sardegna”. In: *Figure dell’ etnografia musicale europea. Materiali Trasformazioni. Convegno di studi per il 150° anniversario della nascita di Alberto Favara (1863–2013)*. Palermo, 13–15 febbraio 2014. Palermo: Conservatorio di Musica Vincenzo Bellini, International Council for Traditional Music – Italian Committee, Assessorato Regionale dei Beni Culturali e dell’ Identità Siciliana. 2014, 3.

33 Giulio Fara: „Unità di essenza e forma nella musica primitiva”. *La Cronaca musicale*, XIX. (1915), 6–12., 135–184.

34 Rajeczky: *Népzenekutatók...*, 35–36.

35 Solymossy Sándornak, a Magyar Néprajzi Társaság főtitkárának évi jelentése. *Ethnographia*, 25. (1914), VIII: Társulati ügyek. A Magyar Néprajzi Társaság ápr. 2-i, XXVI. rendes évi közgyűlésének jegyzőkönyve, 185.

„összkiadás tervét” azonban „a háború megghiúsította”.³⁶ (Ugyanezen az ülésen a társaság Bartókot és Kodályt egyébként 31–31 szavazattal egyhangúlag megválasztotta a társaság választmányi tagjának. A közgyűlés jegyzőkönyve szerint az ülésen jelen volt többek között Isov Kálmán és Lajtha László is.³⁷)

A Néprajzi Társaság 1914 őszén nem csak Herman Ottónak, „a magyar néprajzi tudomány megdicsőült atyamesterének” december 27-én, 80 éves korában bekövetkezett halálát adta hírül.³⁸ Egyben saját fennállásának 25. évfordulóját is ünnepelte, de már a háború kitörését követően, amit a megemlékezők nem hagyhattak szó nélkül. „Népek és nemzetek milliós hadseregei vonultak egymás ellen, boldog országok borultak lángba, egész világrésznek s az emberiség legműveltebb és leghatalmasabb részének sorsa vetetett kockára, midőn békés munkára hivatott tudományos testületünk, a *Magyar Néprajzi Társaság* s folyóirata, az *Ethnographia* az alapítás negyedszázados fordulójához eljutott. Október hó 27-én méltó ünnepség keretében kellett volna meggyűjtanunk az emlékezés fáklyáját, mert 1889-ben e napon volt az alakuló közgyűlés, a melyen Hunfalvy Pál elnökölt és Jókai Mór mondott felavató ünnepi beszédet. Jövőbe látó táltosok ihletével hangzott el Jókai ajkán: 'Ha valaha a világon bekövetkezik az örök béke, az az ethnographia általános elterjedésének munkája lesz. Ki hitte volna akkor, hogy e békét megelőzőleg a mostani világháborúnak kell elkövetkezni?'” – írta a társaság lapjában a folyóirat akkori szerkesztője, Sebestyén Gyula.³⁹

A háború kitörése megghiúsítja Bartók moldvai, valamint oroszországi rokonnépi és csuvas-tatár gyűjtési tervét.⁴⁰ A háború miatt elmarad kabil gyűjtése és az 1913-as biskrai gyűjtés folytatása. Igaz, 1913-as arab gyűjtését 1914 nyarán be tudta mutatni Párizsban.⁴¹ 1914. március 18-án a Néprajzi Társaságban a hunyadi román népzeneről tartott előadást Budapestre hozott román előadók élő illusztrációjával,⁴² majd a témáról írt tanulmányát még ugyanabban az évben közölte az *Ethnographiában*.⁴³ Az eseményről így tudósított a Néprajzi Társaság lapja:

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914. évi márczius hó 18-án d. u. 5 órakor a Magyar Tud. Akadémia felolvasótermében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: báró Szalay Imre elnök, Csánki Dezső és Sebestyén Gyula alelnökök, Solymossy S. főtitkár, Bán A. titkár, K. Dancs Á. pénztáros, Schmidt T. könyvtáros, Máder B. ellenőr;

36 Rajeczky: *népzene kutatás...*, 36.; Ujfalussy József: *Bartók Béla*, I–II. Budapest: Gondolat, 1965 /Kis zenei könyvtár/ 29–30., ide: 198.

37 A rendes évi közgyűlés jegyzőkönyve: *Ethnographia*, 25. (1914), 179.

38 A december 29-én kiadott gázszjelentést közli: *Ethnographia*, 25. (1914), VII: Néprajzi Hírek, 347.

39 Sebestyén Gyula: „Huszonöt év!” *Ethnographia*, 25. (1914), II: Értekezések, 259–264., ide: 259.

40 Ujfalussy: i. m., I. 272., II. 179.

41 Pávai-Vikárius (szerk.): i. m. A gyűjtést lásd: Kárpáti János – Vikárius László – Pávai István (szerk.): *Bartók és az arab népzene / Bartók and Arab Folk Music*. Budapest: Magyar UNESCO Bizottság – Európai Folklor Intézet – MTA Zenetudományi Intézet, 2006.

42 Ujfalussy: i. m., I. 198., Pávai-Vikárius (szerk.): i. m.

43 Bartók Béla: „A hunyadi román nép zenedialektusa”. *Ethnographia*, 25. (1914), IV: Népköltészet és népzene, 108–115.

Alexics Gy., Bartók B., Beluleszko S., Ernyey I., Fabó B., Gyórfy L., Heller B., Madarassy L., Mészáros Gy., Semayer V., Spitzer M., Stripszky H., Téglis G., Tolnai V. Versényi Gy. vál. tagok; Erődy Béla főigazgató, Bartucz L., Brenndörfer I., d'Isoz K., Lajtha L., Sági I. r. tagok és természet zsűfőliség megtöltő vendégek, köztük az Erzsébet-nőiskola számos növendéke.

I. Felolvasó-ülés. Az elnök megnyitó szavai után Bartók Béla tart előadást, melynek tárgyai: a) A hunyadmegyei oláhok tájzenéje az ott még dívó duda bemutatásával. A hozzávaló táncz- és zenei illusztrációt a hunyadmegyei Cserbei község egy csimpolyása, egy furulyása, egy énekes és két énekes asszonya szolgáltatta, b) Bemutatása annak, mikép készülnek a M. Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya számára a népzene és népének fonográf- és grammofonfelvételei. – Elnök hálás köszönetet mond az érdekes és tanulságos előadásért.⁴⁴

Megjegyzendő, hogy a Néprajzi Társaság zenei felolvasóüléseit általában élő bemutatók kísérték, s ilyen bemutatókat a néprajzi témákhoz is igyekeztek biztosítani. 1912-ben például Pozsony megyei németeket hozattak a fővárosba, akik karácsonyi misztériumjátékukat adták elő nagy sikerrel.⁴⁵

Bartók április 12–16. között (szombattól csütörtökig) Maros-Torda megyében gyűjtött népzene.⁴⁶ Kodály 1914. áprilisában ment terepmunkára Bukovinába, ahol április 26., vasárnaptól május 2., szombatig maradt.⁴⁷ Bartóknak és Kodálynak is ez az egyik utolsó kiemelkedő jelentőségű magyar népzenei gyűjtőútja a háborús veszteségek, a felbomlás, területek és teljes etnikumok elvesztése előtt, noha mindketten gyűjtenek még a háború kitörését követően is, sőt Kodály már májusban Mohiban dolgozik.⁴⁸ Hátrahagyott jegyzetei azonban sejtetik, hogy a bukovinai székely népcsoporttal való találkozást nem egyetlen útnak szánta: „1914. Bukovinai gyűjtés. Tervek. – Elsőnek tervezett út talán utolsó volt” – írta. Nem ok nélkül szerette volna folytatni a gyűjtést, hiszen sok jeltől úgy látta: „Bukovina volna a legrégibb réteg.”⁴⁹

A háború alatt, ha mérsékelten és szűkebb területi határok között is, de tovább folytatták a gyűjtéseket. A Néprajzi Társaság főtítkára „bemutatta Szendrey Zsigmond nagyszalontai áll. főgimnáziumi tanár levelét, melyben nagyszabású és változatos folklorisztikai gyűjtésének körvonalait jelzi. (Sebestyén Gyula dr. alelnök [...] jelentette, hogy nevezett tanár a folklore-gyűjtésben, aránylag kis területen, eddig olyan nagy eredményeket ért el, hogy azok a sárospataki és egri gyűjtésekkel vetekednek s már eddig is értékes néplélektani és irodalomtörténeti vonatkozásokat tartalmaznak....)”⁵⁰

44 *Ethnographia*, 25. (1914), VIII: Társulati ügyek, 127.

45 Balassa Iván: „A Magyar Néprajzi Társaság 100 éve”. *Ethnographia*, 100. (1989), 1–4., 1–23., ide: 4.

46 Tari Lujza: *Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtése*. Dunaszerdahely: Csemadok Művelődési Intézete, 2011 (Gyurcsó István Alapítvány könyvek 52.), 215–301.; Pávai-Vikárius (szerk.): i. m.

47 Uő: *Kodály Zoltán, a hangszeres népzene kutatója*. Budapest: Balassi Kiadó, 2001, 209.

48 Uott, 178–179.; uő: „Kodály Zoltán, az egykori Mohi és a régi magyar mődalok”. *Magyar Zene*, XLV. (2007), 357–372.

49 Kodály Zoltán: *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers. Kodály Zoltán hátrahagyott írásai*. Válogatta, s. a. r. Vargyas Lajos. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993, 205.; Tari: *Kodály Zoltán...*, 209.

50 *Ethnographia*, 26. (1915), Társulati ügyek: 63.

A nagyszabású és diákok gyűjtőmunkájával elgondolt terv megbízható szakmai kivitelezésébe végül Kodály Zoltánnak kellett bekapcsolódnia az Arany János-centenárium előkészítése okán. Kodály 1916–17 fordulóján végezte gyűjtőmunkáját Nagyszalontán.⁵¹ A kitűzött cél mellett (népdalok gyűjtése) azt is megtapasztalhatta, hogy a háború felélesztette, illetve fenntartotta a halottsiratás gyakorlatát.⁵²

Bartók 1915-ben például Zólyom megyében gyűjtött. Románia háborúba belépését követően (1916. augusztus 27.) nem látta tanácsosnak, hogy román népzenei gyűjtőútra menjen. 1917-ben Pozsony és Arad megyében dolgozott. 1918-ban még egyszer eljutott Belényes környékére, románok közé,⁵³ augusztusban pedig a Nyitra megyei szlovákokhoz. Mint Ujfalussy József írta: „Egy évtizedes szlovák és román gyűjtését még távolról sem tekintette befejezettnek, de a Monarchia összeomlása, a vesztes háborúval járó politikai fordulat egész életére elzárta útját attól, hogy megkezdett munkáját teljessé tegye.”⁵⁴ Magyar gyűjtéseit sem folytathatta; a felbomlás előtti Magyarországon utoljára 1918. augusztus 15-én Jász-Nagykun megyében (Újszász, Jánoshida) volt magyar népzenei gyűjtőúton.⁵⁵

Már a háború alatt, 1915. január 13-án emlékezett meg a Magyar Néprajzi Társaság Erdélyi Jánosról. „A háborús idők hullámai a mi munkásságunk mesgyéin is átcsaptak s megakadályoztak a csendes, nyugodalmas takarásban. Kegyeletünknek sem áldozhattunk a maga idejében. Erdélyi János 1814. április 1-én született s így születésének századik évfordulója az ím most lezajlott esztendőre esik. Kellekorán elárasztotta szívünket az emlékezet melege, de a tervelgetések, megbeszélések, a szokásos nyári szünet kitölták az időt, hogy már nem lehettünk urai. Ám ez csak az ünnepies formán ejthetett valamelyes csorbát, egy kis szépség hibát, nem kegyeletünk erején, mélységén, igazságán” – írta Versényi György dr., választmányi tag.⁵⁶ Az eseményt a Magyar Néprajzi Társaság „1915. évi január hó 13-án du. 6 órakor, a Magyar Tudományos Akadémia heti üléstermében tartott nyilvános fölolvasó- és folytatólagosan ugyanott tartott zárt választmányi üléséről készült jegyzőkönyve” is rögzítette: „I. Nyilvános fölolvasó ülés: Tárgysorozata 1. 'Erdélyi János emlékezete', tartotta Versényi György dr.”⁵⁷

51 Lásd Tari: *Kodály Zoltán...*, 266–267.; uő: *Magyar Népzene Kodály Zoltán fonográf felvételeiből* (Kísérőfüzet és I.1., 4c, II. 2a, 2c, 6c, III. 4a, 10b). Hungaroton LPX 18075–76, 1983; uő.: *Hungarian Folk Music collected by Zoltán Kodály Phonograph Cylinders*. Hungaroton Classic, 2002, HCD 18254–55; Szalay Olga – Rudasné Bajcsay Márta (szerk.): „Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtése”. In: *Magyar Népköltéségi Gyűjtemény új folyam XV*. Szerk. Voigt Vilmos, Budapest: Balassi Kiadó – Magyar Néprajzi Társaság, 2001.

52 Kodály Zoltán: *A magyar népzene*. A példatárat szerkesztette Vargyas Lajos, Budapest: Zeneműkiadó, 1960³, 41.

53 Ujfalussy: i. m., I., 206.

54 Uott, I., 243.

55 Jánoshidán gyűjtötte például az iskolákon keresztül általánosan ismertté vált *Jánoshidi vásártéren, icate* kezdetű népdalt, ld. www.zti.hu/onlineadatbazisok/Bartok-Rend/BR_0979101.

56 Versényi György: „Erdélyi János emlékezete”. *Ethnographia*, 25. (1914), 5–6., 264–280., ide: 264.

57 Uott, 5–6.; Társulati ügyek: 63.

Erre a rendezvényre a háborús események miatt visszatértek a következő évben: „A mult év őszén, kivéve a nov. 11-diki választmányi ülést, melyen a hadikölcsönben való részvételünket határoztuk el, nem volt ülésünk. Csak 1914. január 13-án vettük föl a havi előadások fonalát. E felolvasóülésünkön *Versényi György* mutatta be a mult év őszéről lemaradt szép megemlékezését Erdélyi Jánosról, jellemezvén őt mint költőt, folkloristát és esztétikust.”⁵⁸ A főtitkár jelentette még, hogy „a m. kir. kormány hadikölcsönért fordult a magyar nemzethez, hogy az ügyet, melyért a nemzet a harcztéren síkra szállott, ezúton is segítse diadalra vinni.”⁵⁹ A pénztáros is kitért éves jelentésében a háborús helyzetre: „a haza vérrel szentelt rögeinek védelme tagtársaink széles rétegeit fegyverbe szólítván, tagdíjkötelezettségeiknek a lefolyt évben számosan nem tehettek eleget, de mélyebben felfogott hazafias érdekek részünkről megengedhetlenné tették az itthonmaradottak szokott hivatalos ösztönzését is – a háború s az ennek nyomán kialakult súlyos gazdasági viszonyok csupán az önkéntes tagdíjbeküldés elfogadását tették lehetővé.” Jelezte továbbá, hogy az „'Ethnographia' indexének költségeire előirányzott 500 K, valamint az 'Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn' részére előirányzott 400 K, végül a 'Népzenei Füzetek' 500 K-ban előirányzott költségei kifizetésre nem kerültek [...]”⁶⁰

A *Népzenei Füzetek* megjelenését évek óta tervezte a Társaság. Solymossy Sándor titkári jelentésében már az 1910. március 30-i rendes évi közgyűlésén kiemelte többek között, hogy „a kiadott közlemények közül ügyelemre méltó különösen Kodály Zoltán zoborvidéki dallam és szöveggyűjtése, a melylyel e kiváló munkatársunk közléssorozata befejezéséhez közelít. Ez anyag és Bartók Béla előző évek-ből való gyűjtése, mint Népzenei Füzetek I. száma fog a Társaság kiadásában legközelebb külön is megjelenni.”⁶¹ Az említett füzet 1914-ig még nem, a háború után pedig már nem jelent meg. A háború a Magyar Néprajzi Társaság számára sok másban is éreztette hatását. Mint Balassa Iván írta, 1915-től kezdve „egyre nehezebben tudták kiadni az *Ethnographiát*, csökkent a felolvasó ülések száma, megszűntek a vándorgyűlések”,⁶² s a népzenei közléseknek is helyet adó lap helyzete a háború végéig csak rosszabbodott.

Seprődi János 1915-ben közölt egy tanulmányt, melyben a dallamelemzéseket olvasva úgy érezhetjük, hogy a szerző szinte nem is vesz tudomást a körülötte zajló eseményekről. Tanulmányából két okból is érdemes aránylag hosszan idéznünk. Egyrészt mert a kezdés és a befejezés egyaránt kifejezi a szerző antimilitarista személyiségét, másrészt, mert a dolgozat jól mutatja Seprődi összehasonlító népzeneatudományi szemléletmódját, mely Bartók és Kodály számára minden bizonnyal megerősítést jelentett. Seprődi így kezdi a tanulmányt:

58 Bán Aladár főtitkári jelentése: *Ethnographia*, 26. (1915), Társulati ügyek, 175.

59 „Jegyzőkönyvi kivonat a Magyar Néprajzi Társaságnak 1915. január hó 13-án tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről”, Uott, 63.

60 Uott, Társulati ügyek, 179.

61 *Ethnographia*, 21. (1910), 3., 182–185., ide: 184.

62 Balassa: *A Magyar Néprajzi Társaság...*, 4.

Ebben a felfordult időben nemcsak tanulságos, de egyben időszerű is vizsgálni: minő viszony van köztünk és a hazai kisoroszkok, ezek révén a galicziai s tovább az ukrainai rutének között. Természetes, hogy erről összefoglaló egész képet e nép faji, politikai, társadalmi és gazdasági állapotainak vizsgálatából meríthetünk: ezt a képet azonban nemcsak kiegészítik, hanem sok tekintetben megértetik azok a szellemi együtt-hatások, melyek elsősorban e nép költészetében és zenéjében nyilatkoznak meg. A zenében még sokkal inkább, mint a szóköltészetben; mivel a zene öntudatlanabb és ösztönszerűbb termék, mint a szóköltészet; másfelül általános emberi jellegét kevesebb faji tényező (pld. a nyelv sem) akadályozza.

Íde s tova hat éve már, hogy az *Ethnographiában* Stanislaw Ljudkevyc kisorosz népzenei gyűjteményének I. kötetét ismertettem.⁶³ Már akkor feltűnt, hogy a Galicziában: *Cortkiv, Tarnopol, Sokai, Przemysl, Sanibor, Dobromyl* és *Turka* környékén gyűjtött adalékok közt igen sok magyar zenei sajtáság van. Nemcsak a magyar hangsort, *choriambust* és rövid *hangsúlyos kezdetet* találjak meg ezek között többször, de akárhányszor egészen ismerős dallsorokra bukkanunk [...]⁶⁴

A mi a lejegyzést és közlést illeti, ugyanazt mondhatjuk erről a kötetről is, a mit az előőről. A dallamok melódikailag lelkiismeretes pontossággal vannak feljegyezve, de hangnemenjelzők alig van; a mi van, az is igen sokszor félrevezető. Egy pár helyen találunk tempo-jelzést, sőt éppen a Zem-csoport elején még a *tempó rubato* is jelezve van, hogy a többi nem jelzett adalék időmértéke annál nagyobb homályban maradjon. Az ütem-vonalak a legtöbb esetben meg vannak ugyan húzva, de az ütem-faj sehol sincs jelezve, a mi annál különösebb, mivel a kötet elején levő táblázat főleg ütem-fajok szerint csoportosítja az adalékokat.

Ilyenformán tehát erről a kötetről is meg kell állapítanunk, hogy a benne közölt adalékok teljes biztossággal csupán melódikailag használhatók. Minden egyéb: *időmérték, ütem-faj* és *ritmus* csupán hozzávetőleges. De ha erről az oldalról csalódás ért is, annál inkább betöltötte ez a kötet azt a várankozásunkat, melyet a magyar zene szempontjából hozzáfűztünk. A kötet minden részében találkozunk magyar vonással.⁶⁵

[...] 1908 nyarán, *Husztról* kiindulva, dr. Sztripszky Híador társaságában végigmentem a *Talabor* folyó völgyén, majd *Szinevér* és *Ökörmező* irányában átsaptunk a *Nagy-Ág* völgyébe is. Zenei feljegyzéseket főleg *Alsó-Kalocsán* és a *Nagy-Ág* egyik mellékfolyójának, a *Ripinkának* völgyében fekvő *Repenyenc* tettem. A gyűjtött adalékok egyrészét, mintegy 50 különféle ének- és táncz dallamot, az *Erdélyi Múzeum* fonográfhengereire is felvettem, a hol a XXIV-L. számú hengereken bárki megtalálhatja.

Tanulmányutam, melyben futólag az *ugocsamegyei Komjátot* is érintettem, azzal az összefoglaló eredménnyel járt, hogy nincs még egy más nemzetiség Magyarországon, a mely annyira őszintén szeretné a magyarságot s annyira átvette volna a magyar műveltséget, mint a hazai kisoroszkok.⁶⁶

[...] Újabb bizonyítékát kaptuk annak is, mennyire fontos feladat különbséget tenni a népköltészet és a népzene művelt és műveletlen rétege közt. Nemcsak esztétikai és fejlődéstani szempontok követelik ezt a különbségtételt, hanem, a mint láttuk, az is, hogy az idegen hatásokkal szemben másképp viselkedik az értelmiség és másképp a köznép.

63 Seprődi János: „Magyar hatások a kisorosz zenében”. *Ethnographia*, 26. (1915), 46–55. Seprődi láb-jegyzetben pontosan megadja a bibliográfiai adatokat, melyek újraközlésétől itt eltekintünk.

64 Uott, 46. A felsorolt galíciai fálvakhöz jegyzetben beszúrja: „Epp, a hol most (1914. szept.) nagy harcok folynak.”

65 Uott, 47.

66 Uott, 50.

Nagyon figyelemre méltó végül az a körülmény, hogy az idegen hatások közvetítője mindig és mindenütt a műveltek osztálya. A köznépnél is vannak kétségtelenül közvetlen átvételei, mert hiszen neki is vannak a környező idegen népfajokkal közvetlen érintkezései; de az egyetemes és állandó idegen hatást a köznép a felette álló műveltségi rétegen át kapja. A mi természetes, mert hiszen minden idegen hatás átvétele alapján véve nem egyéb, mint az egymástól tanulásnak, vagyis a művelődés terjedésének egyik ösztönszerű módja. A politikus ebből azt tanulhatja, hogy a ki valamely népet békés eszközökkel meg akar hódítani, elsősorban annak értelmi osztályát kell a maga számára megnyernie.⁶⁷

A Néprajzi Társaság 1915-ben a társaság egyik tagja, Pintér Sándor szécsényi ügyvéd haláláról is hírt adott.⁶⁸ Pintér a palóc nép folklórájának tanulmányozásával szerzett magának érdemeket, s elsőként adott közre kottával palóc dudánótát és más dallamokat.⁶⁹ Ekkor méltatták Hermann Ottót is. A rá emlékező „[c]söndes elmerülésünkől [...] csakhamar fölriasztott a vihar kitörése, mely nemzetünket s vele együtt minden törekvéseinket, vágyainkat és reményeinket a lét-nemlét kérdésének örvénye szélére állította. A megpróbáltatás első hónapjaiban úgy látszott, hogy szellemi életünkre zsidbadás szállt” – írta Bán Aladár.⁷⁰

A dolgozni akarás azonban erősebbnek bizonyult, és új kutatási lehetőségeket is felvillantott. A Néprajzi Társaság 1915-ben az alábbi felhívást tette közzé „A háborús tárgyú népköltési termékek gyűjtése” címmel:

A Kisfaludy-Társaság március 3-án tartott zárt ülésén Beöthy Zsolt elnök indítványára elhatározta, hogy népköltészetünk háborús termékeit rendszeresen összegyűjti. A gyűjtési munkálatok irányításával *Sebestyén* Gyula rendes tag, a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* és az *Ethnographia* szerkesztője lett megbízva. E bejelentéssel kapcsolatban felszólítjuk tehát folyóiratunk összes olvasóit, hogy a gyűjtendő adalékokat lejegyezni és folyóiratunk szerkesztőségébe (Budapest, VIII., Nemzeti Múzeum) beküldeni szíveskedjenek. Megjegyezzük, hogy a gyűjtés körébe népdalok, dallamok, elbeszélő énektárgyak, versben és prózában írott levelek, katonai tárgyú anekdoták, tréfák és minden egyéb háborús tárgyú folklorisztikai termékek tartoznak. Az adalékok beküldését – a forrás megjelölésével – még akkor is szívesen fogadjuk és a beküldő nevével kapcsolatban közöljük, ha valahol – vidéki lapokban, ponyvatermékekben – már meg is jelentek. Az eredeti lejegyzéseknél lehetőleg a lediktáló katona neve, ezrede és szolgálatának helye is megörökítendő.⁷¹

Tervbe veszik a fogolytáborok néprajzi tanulmányozását is orosz hadifoglyok – köztük az orosz katonaként idekerült török és finnugor nyelvűek – körében. Nyelvészeti, néphagyományi és embertani kutatásokat kívánnak végezni. Az értekezleten résztvevő folkloristák hangsúlyozzák, hogy „a vállalkozást csak abban az esetben tudnák sikerrel támogatni, ha a gyűjtéshez szükséges anyagi eszközök megengedek,

67 Uott, 54–55.

68 *Ethnographia*, 26. (1915), Társulati ügyek, 177.

69 Borsai Ilona: „A palóc zenei élet és énekes népköltészet kutatása a 19. században” In: *Kriza János és a kortársi eszméáramlatok. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi folklorisztikáról*. Szerk. Kriza Ildikó, Budapest: Akadémiai Kiadó, 263–312.

70 *Ethnographia*, 26. (1915), 170.

71 „Pályázat a világháború magyar népköltési termékeinek összegyűjtésére”. *Ethnographia*, 25. (1915), 336.

hogy a foglalkoztatott szakemberek korlátlan mennyiségű fonográf-felvételt is eszközhessenek”. Említik, hogy „a nyelvi és zenei felvételek [...] a Magyar Nemzeti Múzeumban lesznek elhelyezendők s ezért már eleve gondoskodni kell arról, hogy e munkálatokban a Néprajzi Osztálynak [...] irányító szerepe legyen.”⁷²

Nem magyar ötlet ez a terv. Az 1900-ban alapított berlini Phonogramm-Archiv gyűjteménye 1914–18 közt Georg Schünemann-nak a fogolytáborokban végzett gyűjtéseivel több mint 1000 hengerrel szaporodott.⁷³ Bécsben az 1905-től működő Phonogramm-Archiv-ban az intézmény egyik munkatársa, Rudolf Pöch etnológus 1916-ban (két évvel Schünemann munkájának megkezdése és egy évvel a hazai terv felvillantása után) kezdeményezi néprajzi-népzenei gyűjtések végzését fogolytáborokban.⁷⁴ 1917 májusában különböző tudományágak kutatóinak, többek között az összehasonlító zenetudomány elkötelezettjének, Robert Lachnak a részvételével határoznak a munka megkezdéséről. A háború befejezését követően, 1921-ben döntenek az összegyűjtött anyag kiadásáról is. Lach különböző finnugor népektől gyűjtött, és bár 1926 és 1933 között megjelentetett, négy kötetből álló *Gesänge russischer Kriegsgefangener* című kiadványát Kodály számos kritikával illette,⁷⁵ Lach az adott lehetőségeken belül lelkiismeretesen dolgozott, aminek jele többek közt, hogy a finnugor nyelvű, illetve török nyelvű népek köréből származó dallamok szövegeinek feldolgozásával kapcsolatban már 1917-től számos nyelvessel (a magyarok közül például Munkácsi Bernáttal, Beke Ödönnel, Balassa Józseffel, Németh Gyulával) levelezett.⁷⁶ A bécsi és berlini archívumok közt éppen 1914-ben kezdett kialakulni szorosabb szakmai kapcsolat,⁷⁷ amely a háború kitörésével hosszú időre megszakadt.

Bartók és Kodály 1916 és 1917 között laktanyákban (főleg Kassán, nyírségi, palócvidéki, dél-alföldi és székely katonák közt) végzett gyűjtése (1. *faksimile a 108.*, 2. *faksimile a 109. oldalon*), valamint a Bécsi Hadügyminisztérium által a hadiövezetek és árvák megsegítésére szervezett, 1918. január 12-én Bécsben megtartott „Historisches Konzert” részletei ismertek.⁷⁸ Közben úgy látszik, lelkes

72 Uott, Néprajzi Hírek, 164–165.

73 Artur Simon (Hg./ed.): *Das Berliner Phonogramm-Archiv. Sammlungen der traditionellen Musik der Welt. – The Berlin Phonogramm-Archiv. Collections of traditional Music of the World.* 1900–2000. Berlin: VWB, 2000, 28.

74 Gerda Lechleitner: „Much More than Sound and Fury! Early Relations between the Phonogram Archives of Berlin and Vienna”. In: *Music Archiving in the World. Papers presented at the Conference on the Occasion of the 100th Anniversary of Berlin Phonogramm-Archiv.* Ed. Gabriele Berlin and Artur Simon, Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung, 2002, 173–180., ide: 176.

75 Vikár László: „Kodály megjegyzései Lach népdalgyűjteményéhez”. In: Felföldi László – Lázár Katalin (szerk.): *Zenetudományi Dolgozatok*, 1988, Budapest: MTA ZTI, 1988, 147–155. Vikár részletesen felsorolja az egyes kötetek tartalmát és kiadási időpontját, beleértve az 1916–17-ben már előzetesen közölt anyagokat is. Ide: 147.

76 Tari Lujza: „Robert Lach levelezőlapjai a Magyar Tudományos Akadémián”. In: Felföldi–Lázár (szerk.): i. m., 317–322.; Vikár: i. m., 147.

77 Lechleitner: i. m., 176.

78 Szalay Olga: *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004, 59–71., uó (szerk./hrsg.; a szerkesztő munkatársa/unter Mitarbeit von Eva Maria Hois): *Száz magyar katonadal.* Bartók Béla és Kodály Zoltán kiadatlan gyűjteménye, 1918. – *Hundert ungarische Soldatenlieder.* Béla →

13.

V - b10

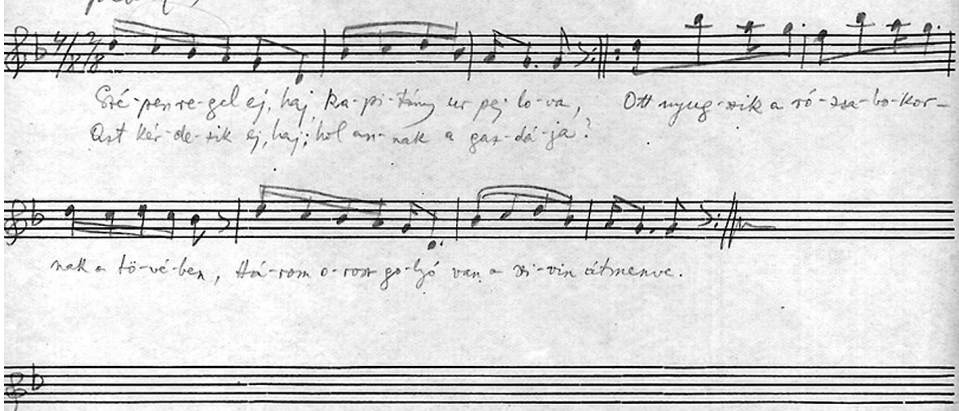
703^b
5?

A felvétel helye: Marosvásárhely m., 1916. VIII. Gy.: Bartók

Előadta: a 22. honvédelmi I. sz. ~~ezes~~ legényegye

Elterjedtség: .....

Yépeát (D)

Sic-pen-re-gel ej, haj, ka-pi-tány ur pa-lo-va, Ott nyug-odik a ró-sa-ba-kor-
 Ost ki-de-sik ej, haj; hol an-nak a gaz-dá-ja?

nek a tö-vé-be-n, há-rom o-ror-gó-lyó van a bi-vin át-neve.

Szapo a rozmarint, földre helyik az ája,
 Az én kis kalapom nyári sél fujdogálja.
 Fugjad szél, ugysem síkka fujdogálod már,
 Mer a Ferenc József katonája vagyok már.

1. faksimile

Bartóks und Zoltán Kodály's unveröffentliche Auswahl, 1918. Budapest: Balassi Kiadó – MTA Zenetudományi Intézet, 2011. – 1918 egyben a modern osztrák népzene kutatás atyja, Josef Pommer halálának éve is. Lásd Iris Mochar-Kircher: „Das Weltbild Josef Pommers (1845–1918) und dessen Einfluss auf das Österreichische Volksliedunternehmen”. In: *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*, Bd. 53/54. (2004/2005). Red. Eva Maria Hois unter Mitarbeit von Michaela Brodl und Sepp Gmasz. Wien: Mille Tre Verlag, 48–61.

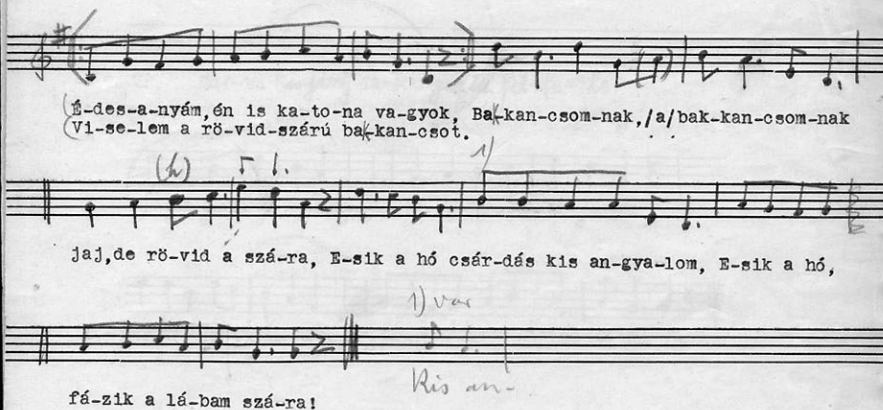
11.11.15.19 (3)
I-6

♯ V V 2
val = 1

felvétel helye: RÁNKÚRED m., 191 6/aug. Gy.: K. 2.

lőadta: 34. éves Kábel. V. V. Gy. éves,

Elterjedtség: .....

É-des-a-nyám, én is ka-to-na va-gyok, Ba-kan-csom-nak, /a/bak-kan-csom-nak
Vi-se-lem a rö-vid-szerű bak-kan-csot.

(h) f. l. 1)

Jaj, de rö-vid a szá-ra, E-sik a hó csár-dés kis an-gya-lom, E-sik a hó,

1) vas
Ris an-

fá-zik a lá-bam szá-ra!

Revert? 1.2 ?
más elje?
emlék val: V. V. 1.2
9.9.9.9. szót.

237a
B
137

2. faksimile

amatőrök is nekilátnak a munkának. Gömöri Jenő jó üzleti érzékkel már 1916-ban kiadat egy katonanóta-szöveggyűjteményt, s a kiadványt ért kemény kritika sem riasztja el attól, hogy 1918-ban ugyanazt bővített kiadásban is megjelentesse.⁷⁹

Bartók és Kodály esetében a katonadalok gyűjtése – mint fentebb néhány kiragadott példa mutatta – a háborús években is csak egy részét jelentik egyéb gyűjtő- és általában népzene tudományi munkájuknak. A nagy népzenei korpusz kiadása helyett ebben az időszakban kisebb tanulmányokban tették közzé eredményeiket. 1917-ben jelent meg például Kodálynak a pentaton hangrendszer és a magyar népzene viszonyát, az ötfokúság jelentőségét bemutató tanulmánya,⁸⁰ 1918-ban az 1912-es kászoni gyűjtés alapján a „Kőműves Kelemen” balladáról írt tanulmánya,⁸¹ majd 1920-ban, az 1914-es bukovinai gyűjtés eredményeként az *Árgirus nótája*⁸² című tanulmánya. Ugyanebben az évben elkészült Bartók *A magyar népdal* című könyve is, mely azonban csak 1924-ben jelent meg. Következő román népzenei kötete, a *Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, Münchenben, 1923-ban került kiadásra.

Kodálynak nem az említettek az első kiadott tanulmányai a háború alatt. 1915-ben egymást követően két cikke is megjelent, melyek közül az elsőben egy magyar, illetve egy szlovák balladát vizsgál, mintegy az 1918-as balladaközlemény előfutáraként.⁸³ A második tanulmányba, azon túl, hogy a forráskutatás és népzene kutatás kapcsán felhívja a figyelmet a régi verses énekeskönyvek, valamint egyházi szövegű ponyvanyomtatványok vizsgálatának fontosságára, legfrissebb, 1912-es kászoni és 1914-es bukovinai gyűjtőútjának tanulságait is beépíti.⁸⁴ 1916-ban, 1911-es gyűjtése alapján, az egykori menyhei karácsonyi misztériumjáték dallamaihoz, valamint szalakuszi dudások és furulyások által játszott és énekelt karácsonyi énekekhez közöl adatokat a helybéli kántor által megőrzött kéziratos dallamfeljegyzések alapján.⁸⁵

A háború befejezését követően 1920. június 4-én írták alá a párizsi békeszerződést, annak ismert következményeivel. Miután Magyarország elvesztette területeinek kétharmadát és vele jelentős számú magyar népességét, a hazai népzene kutatás a határokon kívülre került magyarság okán kisebbségkutatássá is vált.⁸⁶ (A kisebbségkutatás a II. világháború után kialakult új kutatási ág, idehaza is léte-

79 Gömöri Jenő: *A nagy háború katonanótái*. Budapest: Lampel Róbert Rt., 1918. Lásd Szendrey Zsigmond kritikáját és hivatkozását Sebestyén Gyulának az 1916-os első kiadásról írt kritikájára. *Ethnographia*, 29. (1918), 157–160.

80 Kodály Zoltán: „Ötfokú hangsor a magyar népzeneben”. In: *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*, 2. (a továbbiakban Vt. 2.), s. a. r., bibliográfiai jegyzetekkel ellátta és szerk. Bónis Ferenc Budapest: Argumentum, 2007 (Magyar Zenetudomány 6.). Kodály 1929-ben némi változással újból kiadta e tanulmányt.

81 Uő: „Kelemen kőműves balladája”. In: Vt. 2., 76–78.

82 Uő: „Árgirus nótája”. Uott, 79–89.

83 Uő: „A hitetlen férj”. *Ethnographia*, 26. (1915), 304–307.; lásd még Vt 2. 53–56.

84 Uő: „Három koldusének forrása”. *Ethnographia*, 26. (1915), 307–309.; lásd még Vt 2. 57–59.

85 Uő: „Régi karácsonyi énekek”. *Ethnographia*, 27. (1916), 221–224.; lásd még Vt 2. 60–63.

86 A kérdésről lásd Tari Lujza: „Kossuth Lajos a kisebbségben élő magyarság népzenejében”. *Kisebbségkutatás*, 11. (2002), 975–983., ide: 975.

zik. Az ICTM-en belül külön Minderheiten/Minorities munkacsoport működik.) A magyar területek elcsatolására Bartók és Kodály nyilvánvaló válasza a 150 székely népdalt tartalmazó *Népdalok* című kötet kiadása volt az *Erdélyi Magyarságban*.⁸⁷ Üzenet ez a világnak, melyet az azonnali angol, francia és német nyelvű kiadás is kifejez. A hazai olvasónak további rejtett üzenet a kötet előszavának dátuma: 1921. március 15., mely, ha véletlen lenne is, mindenképp utalás a magyarság egyik nagyjelentőségű történelmi eseményére és szabadságeszményére. „Mindenkinek tudja, hogy a magyarságnak legrégebbi, leggyökeresebb és a folklóre szempontjából legérdekesebb része majdnem kivétel nélkül az elszakított területen él” – így kezdik a kötet bemutatását, majd kitérnek az egyetemes gyűjtemény elmaradt kiadására is: „Egy nagyszabású, minden eddigi gyűjtést rendszeresen egybefoglaló magyar népdal-kiadvány terve, érdeklődés és támogatás híján máig csak terv maradt. A mai viszonyok közt távolabb állunk megvalósulásától, mint valaha. Így hát be kell érünk azzal, hogy kisebb részletekben, népszerű formában ismertessünk meg az anyagból, amennyit lehet” – írták az „Előljáró beszéd”-ben.⁸⁸

Szarajevó neve, ahol a trónörökös Ferenc Ferdinándot és feleségét meggyilkolták, örökre összefonódott az I. világháborúval. A város és általában Bosznia története azért is tanulságos, mert az ország hosszú török uralom után, a 19–20. sz. fordulóján igyekezett bekapcsolódni az európai kultúrába. Az Osztrák–Magyar Monarchiához való csatolását (1878) követően erős nyugatosodás indult meg a zenében is. Szarajevóban rendszeresen szerepeltek magyar cigányzenészek, könnyedebb műfajokat előadó bécsi és prágai együttesek. Zeneiskolák nyíltak meg a polgári rétegek számára, dalegyletek, rezesbandák alakultak, melyek 1914-ig rendszeresen koncerteztek, fellendült az operajátszás.⁸⁹

A rezesbandák tanításában, mint nálunk is, nagy szerepe volt a cseh zenészek működésének, akik 1914 előtt a német nyelvű muzsikusokhoz hasonlóan jelentős számban vettek részt a délszláv államok (például Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Szerbia), valamint Maribor és Trieszt zenei életben. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása egy csapásra véget vetett a korábbi időszakban kimagasló koncertéletet biztosító Ljubjanai Filharmóniai Társaság zenekarának is, ahol ettől kezdve nem működhettek német muzsikusok és osztrák karmesterek.⁹⁰ A zenekar szlovén tagjai egyébként a horvát F. Kuhač példájára – aki a horváton kívül a többi délszláv nép zenéje iránt is érdeklődést mutatott⁹¹ – saját népzenejük helyszíni gyűjtésében is jeleskedtek. Fonográfus gyűjtés először 1913-ban történt Szlovéniá-

87 *Népdalok*. Közzé teszik Bartók Béla és Kodály Zoltán, Budapest: Népies Irodalmi Társaság, 1921 /Erdélyi Magyarság/; repr. Budapest: Állami Könyvterjesztő Vállalat, 1987.

88 Uott, 5.

89 Bojan Bujic: „Bosnia I. Art music”. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Ed. Stanley Sadie, London: Macmillan, vol. IV., 2001, 56–58. Az Osztrák–Magyar Monarchia katonazenekarai egyikével Szarajevóban is működött id. Lehár Ferenc katonakarmester. Lásd: 56–57.

90 Konrad Stekl: „Die Tätigkeiten eines steirischen Musikdirektors: Rudolf von Weis-Ostborn”. In: *Steirische Musikerjubiläen 1971*. Ed. Konrad Stekl und Wolfgang Suppan, Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1971, 35–49., ide: 40.

91 Franjo Xavér Kuhač: *Južno-slovenske narodne popevke*. Zagreb: Tiskara i litografija C. Albrechta, 1871.

ban az orosz Jevgenyina Linyovának köszönhetően, majd miután a szlovének 1914-re maguk is beszereztek egy felvevőkészüléket a szükséges hengerekkel, nem sokkal a háború kitörése előtt megkezdték a fonográfos gyűjtést. A háború alatt és után azonban csak néhány gyűjtő vállalkozott arra, hogy felvegyen egy-egy dallamot, így a rendszeresebb gyűjtőmunka ott csak 1927-től indult meg.⁹²

A szerb és a boszniai-hercegovinai népzene egyik első gyűjtője a prágai Ludvik Kuba volt.⁹³ 1909–1913 között Boszniában működött Major Gyula zeneszerző is.⁹⁴ Műveit később fia, Major Ervin zenetörténész ajándékozta az OSZK Zeneműtárának.⁹⁵ Bosznia zenei életét, sok más európai országhoz hasonlóan, jó ötven évvel visszavetette a háború.

Az Isonzó keskeny hídjáról sok minden leesett, és ami lehullott, azt elragadta a háború árja. Igaz, a háború következtében keletkezett katonaversek változatos szövegekkel töltötték fel az új, épp csak a 20. század elejére létrejött és még formálódó népdalstílust. Ezek azonban – például Zerkovitz Béla édesbús *Nem mehet a háborúba* című, 1914-ben lemezre vett sanzonjával szemben⁹⁶ – a magyar népzeneben jellemző módon nem konkrét eseményekről szólnak, és csak ritkán említenek olyan helyszíneket, mint Doberdo, Isonzó. Inkább költőivé oldott általánosságok, mint

Édesanyám a kis bajnétom
Pirosra van festve.
A harctéren az olasz vére
Pirosra festette

vagy mint a dallammozgása szempontjából „népi ária”-ként felfogható, nagy dal-
lamívet bejáró és menetelésre kitűnően alkalmas ritmusú

Nem szabad már nekem, nem szabad már nekem többé a lányokhoz járni,
Az olasz határon, az olasz határon kell nékem a posztot állni.
Az a legény, ki a posztot állja, sírhat-ríhat annak a babája,
Sirass kis agyalom, az olasz határon folyik el a piros vérem.⁹⁷

92 Drago Kunej: „The Phonograph has arrived”. History of the Wax Cylinder Sound-Collection from Bela Krajina”. In: *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes...* 170–180., ide: 174.

93 Tamara Karača Beljak: „Rihtman Collection. Recordings of Traditional Bosnian-Herzegovinian Music 1947–1987 or ‘Dencity of a Legacy’”. Uott, 181–188., ide: 183.

94 Lana Šehović Pačuka: „A Bosnian Musical Adventure of Hungarian composer Gyula/Julius Major”. Megjelenés előtt álló előadás, mely elhangzott a *Third Symposium of the ICTM Study Group for Multipart Music* címmel Budapesten 2013. szeptember 12–16. között rendezett nemzetközi konferencián.

95 Vécsey Jenő: „Az Országos Széchényi Könyvtár zenei gyűjteményének fejlődése az elmúlt tizenöt évben”. <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00002/pdf/080-097.pdf>, ide: 92.

96 A Favorite Record felvétele 1914 körül (szám nélkül). Előadó: Újváry Károly, D’Geigerbaum szalonzenekar. Lásd www.gramofononline.hu.

97 Lásd Kodály Zoltán: *A magyar népzene*. A példatárat szerkesztette Vargyas Lajos, Budapest: Zeneműkiadó, 1952, 455. kottapélda. A népdalt Vargyas 1940-es saját, Áj falui gyűjtéséből illesztette be a példatárba az új stílusú népdalok közé. Ugyanezt „a szlovák határon” megjegyzéssel adja közre úő: *Egy felvidéki falu zenei világa – Áj, 1940. – The musical World of a Hungarian Village – Áj, 1940*. Szerk. Bereczky János, Budapest, Planétás, 2000, 374. kottapélda: 549.

Annak, amit a háború szétrombolt, csak csekély ellensúlya a siratóműfaj feltámadása és az új katonanóták felvirágzása és elterjedése, majd fokozatos használatba vétele a nők által is, aminek egyik jó példája a fentebb bemutatott magyarvalkói népdal. A háborúnak szintén csekély ellensúlya, hogy utána a gazdasági elszegényedés következtében a hagyományba egy időre visszakerült a duda ott, ahol az még megvolt, de egyébként már szívesebben alkalmazták a cigánybandát (mint például a csallóközi Jókán⁹⁸), vagy, hogy citera az első világháború végén alföldi katonák nyomán vált ismertté a Székelyföldön.⁹⁹ Más hangszerek a szomszédos népek körében terjedtek el magyar katonák közvetítésével (például a harmonika a szerbek közt).¹⁰⁰

Az élet azonban ment tovább, a népzene kutatása sem állt meg. Sőt, a kutatók újult erővel igyekeztek pótolni a veszteségeket, és jelölték ki a jövő számára is az elkövetkezendő (részben egy újabb világháború után megvalósított) feladatokat.

---

98 Tari Lujza: *Szlovákiai magyar népzene. Válogatás Tari Lujza népzene gyűjtéséből (1983-2006)*. Gyurcsó István Alapítvány könyvek 49., Dunaszerdahely: a Csemadok Dunaszerdahelyi Művelődési Intézete, 2010, 30.

99 Sárosi Bálint: *Magyar népi hangszerek. Ének-zene szakköri füzetek 1*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1973, 37.

100 Vesna Ivkov: „Some Thoughts on the Relation between Vocal and Instrumental Melodies Performed by Accordionist in Vojvodina.” In: *Studia instrumentorum musicae popularis II. (New Series)* Ed. Gisa Jähnichen, Münster: MV-Wissenschaft, 2011, 117–132., ide 117.

ABSTRACT

LUJZA TARI

„SZÉLES AZ ISONZÓ VIZE...”

[WIDE IS THE WATER OF THE RIVER ISONZO...]

The First World War and Folk Music Research

Following the invention of the phonograph, from the end of the 19th century onwards in Europe (from 1896 in Hungary) and later increasingly around the world, folk music collecting with a phonograph began. A considerable quantity of material was gathered in the different countries, which offered new opportunities for the whole science of ethnomusicology, for its spreading internationally, for the development and refinement of its methods of research and the clarification of its concepts. This work which began so well was suddenly brought to an end however by the outbreak of the First World War, and in several countries years, even decades, passed before it could be re-started. In the case of Hungary the situation was further made worse by the fact that after the war ended and the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy the country according to the terms of the Treaty of Versailles (June 4th 1920) lost two thirds of its territory, and with it a large number of Hungarian inhabitants. The author, taking into consideration the history of folk music research, examines the period before and during the First World War – regarding the latter with particular reference to the history of Hungarian folk music research. She establishes that although during the war opportunities for research were drastically reduced, the folk music research begun by János Seprődi, Béla Bartók and Kodály, which they put onto a new footing after its beginnings in Hungary in the 18th and 19th centuries, did not cease. Apart from the small amount of folk music collecting (including the collecting of soldiers' songs) important studies were written and published. The oral musical tradition of the people of the villages did not remain unchanged. During the war there were more funeral laments, and in place of the fashionable gypsy bands the bagpipes returned to the fore, while the soldiers who joined the army enriched the treasury of Hungarian folklore with countless lyrics, poems which were connected to the new folksong style that had developed at the turn of the 19th and 20th centuries. All this, however, did not make up for the damage caused by the war.

Lujza Tari (b. 1948 in Hungary) ethnomusicologist (Institute for Musicology of the RCH for the HAS Budapest). Since 1980 member, 1980–85 and 1999–2006 secretary of the Committee of Musicology of the Hungarian Academy of Sciences, 1988–1994 scientific secretary of the Institute for Musicology of HAS. 1993 scientific Degree (CSc) with the following dissertation: *Hungarian Manuscripts with Musical Transcriptions in the First Half of the 19th Century*. 1996–2007 Chairperson of the Hungarian National-Committee of the International Council for Traditional Music (ICTM) of Unesco. Fields of research: folk and traditional music and musical instruments, inter-ethnic relations and minorities affairs, research-history of instrumental music in Hungary, „folksong”, popular art music and instrumental musical collections of the late 18–19th centuries, the connection between folk-poetry and art-poetry, folk music and art music in the 19–20th centuries, *verbunkos* and the gypsy bands of the nineteenth and twentieth centuries in the context of folk music and art music. She has done field work in several villages and towns in Hungary and in historical Hungary. Author of books, CD-s, CD-ROMs and several studies. For her work see: <https://www.mtmt.hu/> Magyar Tudományos Művek Tára.